

MATKA SAMBIAAN 26.10.–2.11.2012

Matkan tarkoitus: Tutustua Suomen kehityspoliittikan ja -yhteistyön toimeenpanoon Sambiassa, tarkastella yksityisen sektorin roolia kehityksessä ja hankkia taustatietoa liittyen kehitystä tukeva politiikkajohdonmukaisuuteen (erityisesti kauppa ja kehitys sekä verotus/pääomapakokysymykset).

Osallistajat: Gunvor Kronman, Sara Korhonen, Timo Lappalainen, Timo Palander, Juha Ruippo, Marikki Stocchetti, Miia Toikka

Ohjelma: Lusakassa tapaamisia valtiovarainministeriön, kansanedustajien, yksityisen sektorin organisaatioiden, kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden ja kv. yhteisön edustajien (EU, Kiina, Ruotsi, UK/DFID, IMF) kanssa sekä käynti COMESAn päämajassa. Vierailu Copperbeltin alueella tutustumassa Sambian kaivossektoriin ja tutustuminen Suomen tukemiin Zambian National Farmers Unionin (ZNFU) toimintaan sekä UN Green Jobs -ohjelmaan. (Tarkempi ohjelma saatavissa sihteeristöltä.)

YHTEENVETO

- Sambia on vahvan talouskasvun maa, jossa ei ole kuitenkaan saavutettu edistystä köyhyyden vähentämisessä ja vuosituhattavoitteissa. Taustalla on riippuvuus kuparin viennistä ja talouden yksipuolinen rakenne sekä toisaalta hallituksen huono ja tempoileva politiikka, joka ei perustu analyysiin eikä vuoropuheluun yhteiskunnan eri sektoreiden kanssa.
- Yksityisellä sektorilla ja kansalaisyhteiskunnalla on paljon samantyyppisiä kysymyksiä ratkottavana. Sekä elinkeinoelämän organisaatiot että kansalaisjärjestöt ovat heikkoja ja toimivat hajallaan. Monien Sambian ongelmien taustalla näyttää olevan yhteiskunnallisen vuoropuhelun puute.
- Yksityisen sektorin kehitysvaikutusten vahvistamisen kannalta oleellista olisi kaivosklusterin arvoketjujen paikallistaminen, maatalouden pientuottajien palvelujen lisääminen ja vihreän talouden (erityisesti jätehuolto ja kierrätys) potentiaalın hyödyntäminen sekä yrittäjyyden tukeminen kaikilla näillä alueilla. Pk-yrittäjien yhteistyöllä voidaan edistää teknologian siirtoa ja uudenlaisten liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämistä.
- Perinteiset avunantajat kokevat Sambian haasteellisena yhteistyökumppanina. Kiinan ja Etelä-Afrikan merkitys Sambialle on korostunut, mutta suhde näihin ei ole ongelmaton. EU:n ja Sambian suhteisiin vaikuttavat osaltaan EPA-kauppaneuvottelut, joissa on ajautettu vastakkain. Perinteisten avunantajien suhtautumista leimaa kärsimättömyys, kun taas uudemmat kumppanit toimivat pitemmän tähtäimen vision pohjalta.
- Suomen ja Sambian välisen yhteistyön tulee pohjautua pitemmän tähtäimen visioon siitä, millaisina maidemme suhteet halutaan nähdä 10–15 vuoden kuluttua. On pyrittävä suhteiden monipuolistamiseen ja ihmisten ja organisaatioiden välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen eri sektoreilla. Pitkän tähtäimen strategiaa olisi viisasta työstää myös yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa.
- Ks. tarkemmat suositukset raportin lopussa.

1. Miksi talouskasvu ei johda köyhyyden vähenemiseen?

Yhteinen teema matkan kaikissa keskusteluissa oli kysymys siitä, miksi vahva talouskasvu ei ole johtanut köyhyyden vähentämiseen ja mitä olisi tehtävä inklusiivisen kehityksen tukemiseksi. Kymmenen vuoden ajan jatkunut vahva talouskasvu (keskimäärin 6,5 % vuodessa) on perustunut kuparin, Sambian päävientituotteen, hinnan nousuun. Kasvua on edistänyt myös Sambian ulkomaanvelkojen mitätöinti HIPC-ohjelman tuloksena v. 2005.

Sambian BKT/capita oli 1 469 USD v. 2012 (vrt. 322 USD v. 2000) ja Maailmanpankin luokituksen mukaanambia kuuluu alemman keskitulon maihin. Suomen kumppanimaista Afrikassaambia on selvästi vaurain (vrt. Kenia 865 USD). YK:n luokituksessa Sambialla on kuitenkin edelleen LDC-maan status.

Köyhyyden vähentämisessä ja vuosituhattavoitteissa Sambiassa ei kuitenkaan ole saavutettu edistystä. Äärimmäisessä köyhyydessä elää yhä 42,3 % väestöstä (vrt. 46 % v. 2002). Gini-kertoimella mitattuna tuloerot ovat kasvaneet (0,60 v. 2006 -> 0,65 v. 2010) ja ovat maailman suurimpien joukossa. Köyhyys on sekä kaupunkien mutta etenkin maaseudun ongelma. Maaseudun väestön toimeentulo on hyvin epävarman pienviljelyn varassa. Sukupuolten tasa-arvossa ei ole saavutettu edistystä, naisten asema on heikko ja syntyvyysluvut Afrikan korkeimpia. Äitiys- ja lapsikuolleisuuden vähentämisessä ollaan kaukana MDG-tavoitteista. Ympäristökysymyksistä akuutti on erityisesti metsäkato, joka johtuu puuhiilen tuotannosta ja huonoista viljelytekniikoista.

Ongelmien taustalta löytyy yhtäältä yksipuolinen talousrakenne (maa tuottaa lähinnä vain kuparia ja maissia) ja toisaalta hallituksen huono ja tempoileva politiikka, joka ei ole onnistunut tilannetta muuttamaan. Köyhyyden poistamisen ja inklusiivisen kehityksen kannalta avainkysymyksiä ovat työpaikkojen luominen nuorille sekä maatalouden, erityisesti pienviljelijöiden, tuottavuuden ja arvonlisäyksen parantaminen. Pullonkauloja näihin haasteisiin vastaamisessa muodostavat puutteet tietotaidossa ja osaamisessa, ml. yrittäjyystaidoissa, sekä epäselvät ja epävarmat maankäyttöoikeudet. Erityisesti naisten oikeus maahan toteutuu heikosti: vaikka Sambian maalaki tunnistaa naisten oikeuden maahan, samassa laissa etusija annetaan perinteisille yhteisöläille (customary law), joissa naisen asema on alisteinen miehelle ja tämän suvulle.

2. Sambian hallituksen kehityspoliittikka ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun puute

Vakaa poliittinen kehitys on jatkunut Sambiassa jo pitkään. Vuoden 2011 vaalit sujuivat hyvin ja valta vaihtui rauhanomaisesti Patriotic Front -puolueelle (PF). Sitä ennen Movement for Multiparty Democracy -puolue (MMD) oli ollut valta-asemassa 20 vuoden ajan. Maan poliittisen perinteen mukaan hallitsevalla puolueella ja etenkin presidentillä on hyvin dominoiva asema. Pitkään vireillä olleen perustuslakiuudistuksen pitäisi tuoda muutosta vallan keskittymiseen, mutta perustuslain muuttaminen on jämähtänyt paikalleen PF:n vaalilupauksista huolimatta. Demokraattisen tilan kapenemisesta maassa viime vuosina ollaan huolissaan.

PF:n hallituspolitiikka on luonteeltaan populistista. PF korostaa köyhyyden vähentämisen kannalta tärkeitä asioita kuten työntekijöiden asemaa, palkkojen nostamista ja työolojen parantamista, mutta politiikan toteutus ei ole perustunut kunnolliseen analyysiin eikä kohdentunut oikein. Esimerkiksi valtion virkamiesten palkkojen korottaminen on luonut mittavan budjettivajeen, pitää johtavat virkamiehet tyytyväisinä mutta ei korjaa sitä ongelmaa, että syrjäseuduilla kouluihin ja terveyskeskuksiin ei saada työntekijöitä.

Toisaalta positiivinen esimerkki pyrkimyksestä köyhyyden vähentämiseen on hallituksen sitoutuminen sosiaaliturvan kehittämiseen. Suomen tukema pilottiohjelma on luonut tuloksekkaan käteissiirto-ohjelman (cash transfers), jossa köyhimmät kotitaloudet ovat saaneet 12 dollarin kuukausiavustuksen. Ensi vuoden budjetissa Sambian hallitus on 8-kertaistamassa ohjelman rahoituksen ja laajentamassa sen useampiin piirikuntiin (districts).

Hallituksen politiikkaa leimaa ennen kaikkea konsultaation puute. Kaikki tapaamamme yhteiskunnan eri sektorien edustajat kertoivat samaa: hallitus ja presidentti sanelevat päätökset kysymättä ja kuuntelematta muiden näkemyksiä. Ongelma on yhteinen niin yksityisen sektorin organisaatioille kuin kansalaisyhteiskunnallekin. Samanaikaisesti sekä elinkeinoelämän organisaatiot että kansalaisjärjestöt ovat hyvin hajallaan ja kapasiteetiltaan heikkoja, mihin on syynä myös hallituksen politiikalla. Laajemmin tarkasteltuna monien Sambian ongelmien taustalla näyttääkin olevan yhteiskunnallisen vuoropuhelun puute. Tilanteeseen vaikuttaa myös median heikko taso.

Kansalaisjärjestöjen kannalta ajankohtainen on v. 2009 säädetty, järjestöjen toimintaa rajoittava kansalaisjärjestölaki (NGO Act). Hallitus on pyrkinyt toimeenpanemaan lakia mm. vaatimalla järjestöjä rekisteröitymään sen mukaisesti, mutta aikarajaa on useampaan kertaan lykätty. Hallitus näyttääkin pitävän vielä avoimena mahdollisuutta lain muuttamiseen. Lain ja sen edustaman ilmapiirin vaikutus järjestöjen toimintaan on joka

tapauksessa ollut lamaannuttava aikaisempiin vuosiin verrattuna. Järjestökenttä on sisäisesti hajanainen ja kokee olevansa vailla selkeää tukea avunantajamilta ja kansainvälisiltä kansalaisjärjestöiltä (INGOT).

3. Yksityisen sektorin ja elinkeinoelämän organisaatioiden rooli kehityksessä

Kuparilla ja kaivossektorilla yleensä on ylivoimainen rooli Sambian talouskehityksen veturina. Sambian kaivoksia pyörittävät ulkomaiset kaivosyhtiöt, joista osa on kiinalaisia ja intialaisia, ja valtio on niissä yleensä mukana vähemmistöosakkaana. Arvon lisäys jää kuitenkin vähäiseksi, koska kupari ja muut kaivannaiset vievät maasta pääsääntöisesti jalostamattomina. Kaivosklusteri myös tuo tarvitsemansa laitteet ja tuotteet sekä palvelut pääasiassa Sambian ulkopuolelta. Valmisteteollisuus (manufacturing) on kaiken kaikkiaan hyvin kehittymätöntä. Kaivosklusterin arvoketjuihin linkittyvän paikallisen yritystoiminnan kehittäminen olisi tärkeä mahdollisuus lisätä kaivostoiminnan kontribuutiota Sambian talouteen ja työllisyyteen.

Kaivossektorin kehittämistä olisi hyödyllistä lähestyä arvoketjuanalyysin pohjalta. Arvoketjuanalyysin oleellinen edellytys on kaivossektorin läpinäkyvyyden parantaminen. Läpinäkyvyys ja kaivosyhtiöiden raportointi mahdollistaisivat myös sektorin verotuksen kehittämisen. Sambian nykyinen hallitus on kiinnittänyt paljon huomiota kaivosyhtiöiden maksamiin veroihin ja pyrkinyt lisäämään tuloja mm. luopumalla verovapauksista. Näiden toimien tehokkuuden ja vaikutusten arviointi on kuitenkin vaikeaa, kun käytävissä ei ole kattavia tietoja kaivosten tuotannosta ym. tunnusluvuista. Maakohtaisen tilinpäätösraportoinnin edellyttäminen yrityksiltä olisi tärkeä tapa edistää läpinäkyvyyttä.

Sambiassa yksityisen sektorin toiminnan kehittymistä hankaloittaa osaltaan myös hallituksen epävakaata politiikka ja pyrkimys kontrolloida taloudellisia toimijoita. Suomen tukemassa yhteistyöohjelmassa Sambian hallituksen kanssa (private sector development programme) on saatu yksinkertaistettua ja nopeutettua yritystoiminnan aloittamiseen liittyviä lupaprosesseja. Hallitusta tarvittaisiin myös parantamaan markkinoiden toimintaa säätelämällä niitä kilpailullisuuden lisäämiseksi, mutta tätä roolia se ei ole ottanut.

Sambia tarjoaa valaisevan esimerkin siitä, että vahvoja elinkeinoelämän organisaatioita, kuten myös ammattiliittoja ja muita etujärjestöjä, tarvittaisiin kehityksessä hallituksen vuoropuhelukumppanina. Valopilkkuna sambialaisten organisaatioiden joukosta erottui Zambian National Farmers' Union (ZNFU), joka on sekä Suomen kahdenvälisen avun että FFD:n kumppani (FFD = Finnish Agri-Agency for Food and Forest Development, MTK:n ja maatalousjärjestöjen kehitysyhteistyöorganisaatio). ZNFU näyttää edustavan tehokkaasti ja demokraattisesti 600 000 jäsentään, joista 1 500 on kaupallisia viljelijöitä ja loput pienviljelijöitä. ZNFU on osoittanut voimansa erityisesti siinä, että se on saanut luotua toimivia kumppanuuksia yksityisen sektorin kanssa, jotka ovat tuoneet mm. luottoja ja maatalouden palveluita pienviljelijöiden saataville. Näin yksityinen sektori on saatu paikkaamaan aukkoja, joita hallituksen maatalouspolitiikassa on. Kaupallisten toimijoiden vakuuttaminen pienviljelijöiden potentiaalista asiakkaina vaatii kuitenkin paljon työtä. Hallituksen maatalouspolitiikkaan vaikuttamisessa ZNFU ei ole toistaiseksi menestynyt kovin hyvin.

Kiinnostava uusi aloite yksityisen sektorin organisoitumisessa on syyskuussa perustettu Private Sector Alliance, jossa on ZNFU:n lisäksi mukana viisi keskeistä järjestöä (Chamber of Mines, Biofuels Association, Tourism Council, Association of Manufacturers ja Federation of Employers). ZNFU:n esimerkki osoittaa, että bisnesorganisaatioiden vahvistamisessa on erityisen tärkeää panostaa niiden suhteisiin jäseniinsä. Jäsenpalveluita kehittämällä saadaan jäsenet tuntemaan omistajuutta järjestöstä, minkä myötä myös sen yhteiskunnallinen painoarvo vahvistuu.

Inklusiivisen kehityksen kannalta olennaisia ovat myös naisten ja nuorten pienyrittäjien organisaatiot, joita Suomi tukee YK-järjestöjen uuden Green Jobs –ohjelman kautta. Vihreä talous liittyen jätehuoltoon ja kierrätykseen tarjoaa paljon potentiaalia PK-yrittäjyydelle ja työpaikkojen luomiselle.

4. Sambian vanhat ja uudet kumppanit: alasajoa ja pitkän tähtäimen visioita

Perinteisten avunantajamaiden keskuudessa käydään keskustelua siitä, mikä kehitysyhteistyön merkitys vaurastuvassa Sambiassa on. Tilanteeseen vaikuttaa Etelä-Afrikan ja Kiinan vahva vaikutusvalta, jonka rinnalla perinteiset avunantajat eivät enää ole niin tärkeitä kumppaneita. Kehitysyhteistyön osuus maan budjetista on

enää 4,6 %, mitä toisinaan pidetään merkkinä siitä, että apu on käymässä tarpeettomaksi. Tämän luvun kohdalla on kuitenkin hyvä huomata, että Sambian budjetti on muutaman viime vuoden aikana kasvanut vauhdilla. Osa avunantajista on eri syistä jo päättänyt yhteistyön lopettamisesta, mm. Tanska ja Hollanti ovat sulke-neet lähetystönsä Sambiassa tänä vuonna.

Sambian hallitusta pidetään kehityspoliitiikan kannalta vaikeana yhteistyökumppania, ja sitä moititaan mm. omistajuuden ja selkeiden prioriteettien puutteesta. Näillä argumenteilla perustellaan budjettituen alasajoa: budjettituen isot antajat EU ja UK/DFID ovat lopettamassa budjettituen v. 2014 jälkeen. Taustalla vaikuttavat näiden maiden omat kehityspoliittiset suuntaukset, mm. EU-komissaarin kielteinen suhtautuminen budjettitukeen. Suomen edustustossa budjettituki nähdään periaatteessa toimivana instrumenttina, mutta käytännössä myös Suomen budjettituki Sambiassa loppuu, sillä budjettituki ei voi toimia yhden pienen avunantajan varassa. Suomen budjettituki (5 milj. €) jäi v. 2012 maksamatta, koska se oli sidottu PAF:n (Performance Assessment Framework) indikaattoreihin, joita ei tuona vuonna saavutettu.

Budjettituen alasajoa arvioitaessa on syytä muistaa, että Sambian uusi hallitus on vielä hyvin tuore ja kokematon, mutta sai kuitenkin valta-asemansa vapaiksi ja hyvin hoidetuiksi katsotuissa vaaleissa. Voidaan kysyä, onko budjettituen lopettaminen heti hallituksen alkutaipaleella oikea signaali ja auttaako se vahvistamaan hallituksen omistajuutta, joka on katsottu heikoksi. Hallituksen keskeisten politiikkadokumenttien, kuten kansallisen kehityssuunnitelman (SNDP) ja apupoliitiikan muotoilu on vielä osittain kesken.

Tapaamisessa Sambian valtiovarainministeriön kanssa meille viestitettiin, että budjettituki on Sambilalle mieluisin kehitysyhteistyömuoto, koska se mahdollistaa suunnitelmallisuuden, rahoituksen kohdentamisen kehitysprioriteetteihin sekä tarvittaessa joustavuuden. MoF painotti myös teknisen avun (osaamisen ja teknologian siirron) merkitystä osana budjettitukea ja koki budjettitukidialogin toimivaksi. Toisaalta opposition kansanedustaja kritisoi budjettitukea "veden kaatamisena vuotavaan astiaan" viitaten ongelmiin budjettiprosessissa ja hallituksen politiikan muodostuksessa, joissa parlamentilla on hyvin vähäiset vaikutusmahdollisuudet.

Suhteet Kiinaan ja Etelä-Afrikkaan eivät ole Sambilalle yksiselitteisiä. Vaalikampanjassaan valtapuolue PF kritisoi Kiinaa avoimesti erityisesti huonoista työoloista kiinalaisten omistamilla kaivoksilla. Vaalien jälkeen vuoropuhelua Kiinan kanssa on jatkettu korkealla tasolla, ja välit ovat nyt lämpimät. Toisaalta myös Kiinalla on omat vaikeutensa toimia Sambiassa johtuen mm. kieli- ja kommunikaatio-ongelmista.

Alueelliseen talousintegraatioon naapurimaiden kanssa sambialaiset toimijat suhtautuvat varauksellisesti. Etelä-Afrikalla on Sambian taloudessa iso rooli, mutta maiden välinen suhde ei ole tasapuolinen. Siten COMESA:n (19 Afrikan maan tulliliitto, jonka päämaja on Lusakassa) ajamalla vapaakauppaneuvotteluilla tuskin on realistisia onnistumisen mahdollisuuksia lähivuosina. Etelä-Afrikan rooli koko eteläisen Afrikan kehityksen moottorina, mitä esim. EU on korostanut, ei toimi odotusten mukaisesti. Pikemminkin tilanne näyttäisi täysin päin vastaiselta. Esimerkiksi Sambian kansallisilla markkinoilla eteläafrikkalaisilla tuotteilla ja palveluilla on ylivoima, mikä tukahduttaa sambialaista tuotantoa.

EPA-kauppasopimusneuvottelut (Economic Partnership Agreements) ovat tärkeä osa Euroopan ja Sambian, kuten myös muiden Afrikan maiden välisiä suhteita. Neuvottelut ovat jumiutuneet ja niiden vaikutus suhteisiin on ollut negatiivinen. Hankalaksi ajautunut tilanne näyttää johtuvan pitkälti siitä, että Euroopan komissio on pyrkinyt etenemään niissä tavanomaisen kauppaneuvottelumallin pohjalta eikä ole ottanut huomioon kehitysmaakontekstia. Esimerkiksi kehitysvaikutusten maakohtainen analyysi on jäänyt hyvin heikoiksi.

Toisin kuin monissa muissa maissa, Sambiassa Kiina osallistuu avunantajien väliseen dialogiin, mikä johtunee ainakin osittain suurlähettilään persoonasta. Keskustelu Kiinan suurlähettilään kanssa olikin hieno mahdollisuus verrata toisiinsa "vanhojen" ja "uusien" kehitystoimijoiden perspektiivejä Sambiaan. Kun EU-maat pohjivat kehitysyhteistyön alasajoa turhautuneina hitaaseen edistykseen köyhyyden vähenemisessä, toteaa Kiinan lähettiläs, että "jonkinlaista kehitystä" Sambiassa kuitenkin tapahtuu ja että köyhyyden vähentäminen on haaste heille itselleenkin. Onkin syytä muistaa, että nopea talouskasvu on Sambiassa jatkunut vasta yhden vuosikymmenen. Kiinalla on yhteistyönsä pohjana pitkän tähtäimen visio, kun taas EU-maat odottavat nopeita tuloksia ja pitemmän tähtäimen realistinen strategia jää epäselväksi, mitä EPA-neuvottelujen vaikeudet osaltaan korostavat.

5. Suomen ja Sambian suhteet: ei "exit" vaan transformaatio

Suomen kehitysyhteistyö Sambiassa on keskittynyt kolmelle sektorille: yksityisen sektorin kehittäminen, maatalous sekä ympäristö ja luonnonvarat. Näiden lisäksi Suomi antaa budjettitukea ja tukee hyvää hallintoa. Sambian edustustolla on myös melko suuri PYM-ohjelma (1,3 mil. €), jonka puitteissa tuetaan sekä paikallisia kansalaisjärjestöjä että yksityisen sektorin organisaatioita. Lähivuosina Suomen kehitysyhteistyön budjetti Sambiassa alenee hieman, mikä on seurausta yleisistä säästöpainoista kehitysyhteistyöbudjetissa. Budjettituesta luovutaan v. 2014 jälkeen aiemmin tässä raportissa kuvatun tilanteen takia (ks. kohta 4).

Suhteessa maan kehityskysymyksiin valitut yhteistyösektorit vaikuttavat relevanteilta. Niiden sisällä voisi kuitenkin panostaa ja fokusoida vielä enemmän yrittäjyys- ja ammattikoulutukseen, maankäyttöoikeuksiin ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun edistämiseen viranomaisten, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä. KEPON painottaman ihmisoikeusperustaisuuden merkitystä Sambian yhteistyössä on myös syytä edelleen kirkastaa. Eräs tapa toteuttaa ihmisoikeusperustaisuutta on lisätä tukea ja dialogia kansalaisyhteiskunnan kanssa erityisesti silloin, kun sen toimintavapaus on uhattuna tai kaventunut. Kasvavan eriarvoisuuden oloissa on tarpeen kiinnittää kaikissa tilanteissa erityistä huomiota heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksiin. Juuri ihmisoikeusperustaisuuden näkökulmasta tulee perustelluksi, mihin kehitysyhteistyötä tarvitaan nopean talouskasvun oloissa.

Kehitysyhteistyön rinnalla Suomi pyrkii lisäämään kaupallis-taloudellista yhteistyötä Sambian kanssa. Konkreettisenä esimerkkinä tästä oli KEMI Hautalan ja EKMI Stubbin toukokuinen matka Sambiaan yhdessä laajan valtuuskunnan kanssa. Samaan aikaan järjestettiin myös Human Security Finland -verkoston "co-creation" työpaja Lumwanan kaivosyhdyskunnassa köyhyyttä vähentävien bisnesideoiden ja -mahdollisuuksien löytämiseksi. Team Finland -strategiassaan Suomen edustusto painottaa yhteyksien ylläpitämistä Sambian kaivosklusteriin yritys-yhteistyömahdollisuuksien identifioimiseksi. Näistä konkreettisenä esimerkkinä on toistaiseksi ainoa Sambiaan etabloitunut suomalainen yritys Cathodex, joka tuottaa kaivosyhtiöille tuotantoprosessissa tarvittavaa teknologiaa perustuen Suomessa tehtyyn innovaatioon.

Kehitysnäkökulmasta yritys-yhteistyöllä on merkitystä teknologian siirrossa ja uudenlaisten liiketoimintamahdollisuuksien avaamisessa, joiden myötä kaivosklusterin linkit Sambian muuhun talouteen voivat kasvaa, vihreän talouden potentiaali saada käyttöön ja työpaikat lisääntyä. Suomen kehityspoliittikkaan liittyvässä yritys-yhteistyössä ja sen instrumenteissa on perinteisesti painottunut suurten yritysten näkökulma, mutta Sambia tarjoaa esimerkin siitä, että juuri pk-yritysten yhteistyöllä voi olla merkittäviä kehitysvaikutuksia. Tämä näkökulma onkin ollut esillä viime vuosina yritys-yhteistyön instrumenttien kehitystyössä, mutta instrumentit eivät edelleenkään ole kaikkein pienimpien yritysten saavutettavissa, sillä niillä ei ole tarvittavia resursseja yhteistyömahdollisuuksien kartoittamiseen ja esimerkiksi tukihakemusten tekemiseen. Pienempien yritysten mukaan saamiseen tarvittaisiin lisää joustavuutta ja proaktiivisempaa match-making -lähestymistapaa.

Kaikessa yhteistyössä, myös kehitysyhteistyössä, pohjana tulisi olla pitemmän tähtäimen visio siitä, millaisina Suomen ja Sambian (laajemminkin Afrikan) suhteet halutaan nähdä esim. 10 tai 15 vuoden kuluttua. Lienee selvää, että kehitysyhteistyön merkitys tulee tällä aikavälillä vähenemään. Kyseessä ei kuitenkaan pidä olla Suomen "exit" Sambiasta, vaan on pyrittävä suhteiden monipuolistamiseen ja transformointiin. Tavoitteena tulee olla ihmisten ja organisaatioiden välisen vuorovaikutuksen lisääminen eri sektoreilla. Hallinnollisille ratkaisuille tämä on haaste. Nykymuotoinen kehitysyhteistyö ei parhaalla mahdollisella tavalla tue laajan vuorovaikutuksen kehittymistä maiden välillä. Esimerkiksi yhteistyön keskittäminen (fragmentaation vähentäminen) saattaa joskus olla ristiriidassa suhteiden monipuolistamisen kanssa. Kyseessä on dilemma, johon olisi löydettävä ja rohkeasti kokeiltava uudenlaisia lähestymistapoja.

Pitkän tähtäimen visiota ja strategiaa olisi viisasta työstää myös tiiviissä yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa. Kiinan ja muiden BRICS-maiden voimistunut läsnäolo Afrikassa tulkitaan meillä usein kilpailuksi, jossa meidän kohtalomme on joko poistua kentältä tai ainakin hylätä omat arvomme mm. ihmisoikeuksista. Monet keskustelut matkalla vahvistivat kuitenkin näkemystä siitä, että pohjoismaisella yhteiskuntamallilla ja arvoilla on kysyntää ja oma paikkansa yhteistyössä Sambiassa ja muissakin Afrikan maissa. Anekdoottina kerrottakoon Kiinan suurlähettilään sutkaus: "If we can reach the level of Nordic countries, that will be sufficient communism for us." Myös yritys-yhteistyön kehittämisessä voitaisiin päästä pitemmälle yhdessä pohjoismaisten

kumppaneiden kanssa, sillä muissa Pohjoismaissa painitaan samojen kysymysten kanssa kuin Suomessa. Uutta ajattelua, ennakkoluulottomuutta ja uudenlaisten toimintamallien aktiivista kehittelyä tarvitaan.

SUOSITUKSET

Liittyen Suomen ja Sambian väliseen yhteistyöhön:

- Suomen kehitysyhteistyö kohdistuu nykyisellään kohtuullisen hyvin Sambian kehityksen avainkysymyksiin, mutta vielä enemmän tulisi panostaa ja fokusoida mm. nuorten yrittäjyys- ja ammattikoulutukseen, maankäyttöoikeuksiin (erityisesti naiset) ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun viranomaisten, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä.
- Ihmisoikeusperustaisuuden toteuttamista Suomen kehityspolitiikassa Sambiassa on tarpeen vielä kirkaistaa. Kansalaisyhteiskunnan tuen ja dialogin on syytä kasvaa suhteessa sen toimintavapauden kapenemiseen. Kasvavan eriarvoisuuden oloissa tulee kiinnittää kaikissa tilanteissa erityistä huomiota heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksiin.
- Yhteistyössä tulisi eri keinoin pyrkiä lisäämään yhteyksiä ja vuorovaikutusta suomalaisten ja sambialaisten ihmisten ja organisaatioiden välillä eri sektoreilla. Esimerkiksi suomalaisia elinkeinoelämän ja yrittäjien järjestöjä olisi hienoa saada yhteistyöhön sambialaisten vastaavien organisaatioiden kanssa samaan tapaan kuin MTK:lla on yhteistyötä Sambian maanviljelijäliiton kanssa. Lisäksi kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä tulee edistää.

Liittyen yleisesti Suomen kehityspolitiikkaan:

- Suomi-Afrikka -strategian (vuodelta 2009) ajankohtaisuus on syytä tarkistaa. Tulisi luoda pitemmän tähtäimen (10-15 v.) visio ja strategia Suomi – Afrikka -suhteista. Sen johtoajatuksena tulisi olla Suomen ja Afrikan maiden yhteiskuntien kosketuspinnan laajentaminen, vuorovaikutuksen lisääminen ja kumppanuuksien luominen useilla eri sektoreilla.
- Pohjoismainen yhteinen arvopohja ja lähestymistapa ("Nordic profile") tulee ottaa käyttöön tulevaisuuden voimavarana Afrikka-suhteissa. Olisi luotava käytännön yhteistyötä ja kumppanuuksia Pohjoismaiden kesken osana pitemmän tähtäimen Afrikka-strategiaa.
- Nykyisiä yritysyhteistyön instrumentteja on edelleen kehittävä vastaamaan paremmin PK-yritysten, myös kaikkein pienimpien yritysten, tarpeisiin. Instrumentteihin tarvitaan lisää joustavuutta ja riskien hyväksyntää. Olisi tutkittava myös mahdollisuuksia suomalaisten ja afrikkalaisten yritysten "match-making" -palvelun kehittämiseen. Instrumenttien kehittämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota arvoketjujen vaikutuksiin. Yritysten välisen yhteistoiminnan tulee luoda kohdemaihin ihmisarvoisia työpaikkoja, vähentää köyhyyttä ja kohottaa kohdemaan oman elinkeinoelämän taloudellista lisäarvoa.
- Suomen tulisi tukea EPA-prosessien kehitysvaikutusten arviointia. Kehitysvaikutuksia tulisi arvioida myös siitä näkökulmasta, että jokin maa ei pääse molempia osapuolia tyydyttäviin sopimusratkaisuihin. EPA-prosessien vaikutuksia tulisi arvioida myös suomalaisten yritysten Afrikka-yhteistyön potentiaalinen näkökulmasta, huomioiden yritysten suhteet siinä tapauksessa että jokin maa ei saa sopimuksia solmittua.

Liittyen KPT:n tulevaan työohjelmaan:

- Toimikunnan kolmas ja viimeinen vuosiarvio v. 2015 voisi olla Suomen ja kehitysmaiden suhteiden tulevaisuutta luotaava ja pitemmän tähtäimen visiota rakentava. Lähtökohdaksi voitaisiin ottaa ajatus siitä, että post-2015 -aikakaudella kehitysyhteistyön asema ja kehityspolitiikan luonne tulee muuttumaan, kun siirrytään universaaleihin kestäväen kehityksen tavoitteisiin.

- Vuosiarvion pohjaksi toimikunnassa olisi hyödyllistä tarkastella Suomen ns. siirtymäkausien kokemuksia Namibiassa, Egyptissä ja Vietnämässä. Syksyn 2014 matka voitaisiin tehdä tästä näkökulmasta Vietnamiin.
- Toimikunta voisi pyrkiä käymään dialogia tulevaisuuden pohjoismaisesta Afrikka- ja kehitysmaapolitiikasta yhdessä muiden pohjoismaiden toimijoiden kanssa (mm. KPT:a vastaavat elimet, Nordiska Afrika Institutet, KPT:n jäsenten pohjoismaiset sisarorganisaatiot). Näiden kanssa voitaisiin järjestää yhteinen workshop esim. Tukholmassa ensi kesänä.